

Pergamins plens de pols i pobles particulars. Nova recerca en matèria de manuscrits carolingis i d'història pública a la Catalunya del segle XXI

Matthias M. Tischler (Barcelona)

Summary: The central aim of the new Barcelona research project “From Carolingian Periphery to European Central Region: The Written Genesis of Catalonia” in the framework of the HERA-project “After Empire: Using and Not Using the Past in the Crisis of the Carolingian World, c.900–c.1050 (UNUP)” is to show that it is indispensable for 21st-century Europe and its integral parts to make the rich Carolingian culture publicly accessible in a modern and innovative way.

Keywords: Early medieval Catalonia, Carolingian culture, manuscripts, identity building, Public History ■

■

El nou projecte europeu de recerca ubicat a Barcelona i que porta per títol “From Carolingian Periphery to European Central Region: The Written Genesis of Catalonia” forma part del macro projecte HERA “After Empire: Using and Not Using the Past in the Crisis of the Carolingian World, c.900–c.1050 (UNUP)”. L'objectiu central d'aquest nou projecte és mostrar com n'és d'imprescindible, per a l'Europa del segle XXI i els pobles que l'integren, fer accessible públicament, de manera moderna i innovadora, la riquesa cultural que l'Imperi carolingi ens ha llegat (<<http://pagines.uab.cat/unup/>>).

■ 1 La Catalunya carolíngia reflectida en els manuscrits

De la importància del llegat carolingi de la Catalunya medieval, conegut només per alguns especialistes del món acadèmic català, se n'ha fet difusió al públic en general tan sols en una única ocasió, en una breu exposició feta a Barcelona (*Catalunya a l'època carolíngia*, hivern de 1999/2000), i encara no

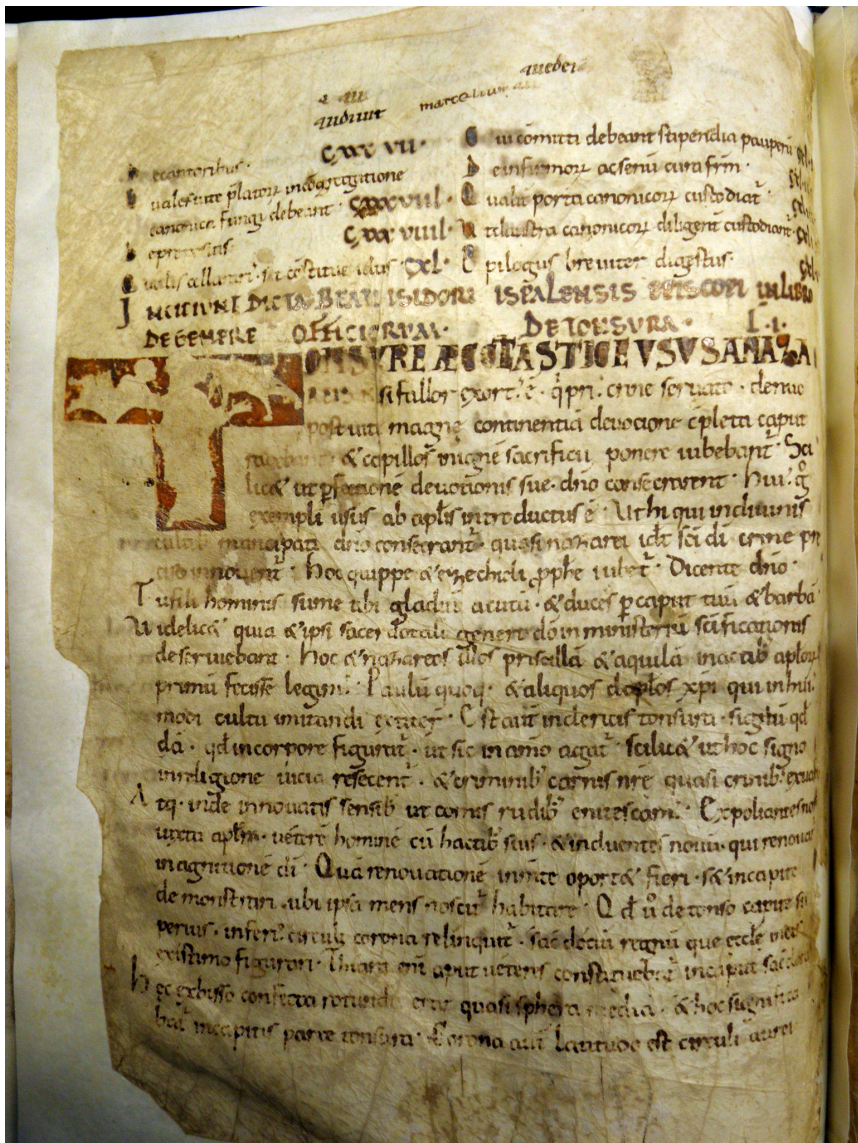

Figura 1. L'Institutio canonicorum Aquisgranensis de l'any 816 en una còpia de Vic, ca. 957. Vic, Arxiu i Biblioteca Episcopal, Ms. 128 C (XLVII C), fol. 3v.

ha estat estudiat des del vessant europeu comparatiu de manera sistemàtica. Dit en altres paraules, aquest llegat medieval roman força desconegut encara en el món acadèmic i en el públic interessat en la història i la cultura. Aquest llegat carolingi no ha estat estudiat ni valorat com a part dels grans moviments religiosos i culturals, que esdevingueren vertaders heralds en la transferència de coneixement entre l'Europa central, l'occidental i el món mediterrani, en un període de canvi per a les noves societats del món euromediterrani. La Catalunya medieval fou una d'aquestes noves entitats florents, sorgida en un territori perifèric de frontera d'un Imperi carolingi en decadència, una zona limítrof entre l'Europa cristiana llatina i el món islàmic d'al-Andalus.

Pretenem de presentar, doncs, una Catalunya medieval carolíngia i post-carolíngia en tot el seu vessant polièdric, pel fet d'haver estat sempre un espai d'immigració i transició, intermediació i transformació religiosa, cultural, social i política. La nostra terra ha estat una zona viva, una terra de pas entre el nord i el sud d'Europa, entre les dues penínsules del Mediterrani, entre els diversos pobles i cultures romàniques, germàniques i àrabs, i entre cristians, jueus i musulmans. Tots aquests processos de transferència i de transformació són llegibles encara en els manuscrits carolingis i post-carolingis de Catalunya: aquesta és la nostra tasca central.

■ 2 Com mostrar la cultura carolíngia a l'Europa del segle XXI

L'allargassat segle X (del 900 al 1050) esdevé el moment, sota circumstàncies distintes, per a construir una societat europea nova, comuna i, al mateix temps, heterogènia. L'apogeu i caiguda de l'Imperi de Carlemany camina en paral·lel amb les desenvolupaments més innovadors a escala europea i, sobretot, mediterrània: presenciem l'assentament de dominis sarraïns a les regions mediterrànies, així coma la reorganització d'un equilibri de poders entre l'Imperi grec de Bizanci, l'Imperi llatí dels carolingis i els seus successors, i els governants musulmans àrabs a al-Andalus, el sud d'Itàlia, el nord d'Àfrica i el Pròxim Orient. Els carolingis han afavorit la cristianització en curs mitjançant tasques de missió i reconquesta, amb l'expansió general de la cultura llatina cristiana i de diverses formes de vida religiosa (el monaquisme benedictí i la vida canònica). D'aquesta manera, els carolingis difonen una nova cultura imperial, global i aparentment uniforme, la qual és, a la vegada, eclèctica i tolerant en els diversos contextos socials, polítics i jurídics d'Europa. A aquesta cultura comuna i heterogènia a l'entorn, la designem, avui, amb el qualificatiu de 'carolíngia'.

L'ubicació de la cultura carolíngia de Catalunya en un marc europeu-mediterrani pot ajudar a comprendre els orígens de la nostra cultura europea occidental, polifacètica per definició, en estar en contacte amb l'alteritat cultural i religiosa del món mediterrani. La primera etapa medieval de Catalunya, caracteritzada per una història rica en embolics i en intercanvis religiosos i culturals, però també per l'emancipació social i política, és un aparador històric de la multiplicitat identitària de l'Europa medieval, tal i com s'esdevé en els nostres dies. El fet de recórrer al passat carolíngi a través dels seus manuscrits, tan rellevants per a la creació de l'identitat medieval i premoderna de Catalunya, no ha estat una eina emprada encara de manera sistemàtica pels historiadors: en això, cal tenir present el destí polític que ha marginat Catalunya dins la història de l'Espanya moderna i contemporània.

■ 3 Eines innovadores per a la presentació de manuscrits medievals

Tenint totes aquestes observacions presents, el projecte de Barcelona està preparant en dues etapes una exhibició del llegat carolíngi de Catalunya adreçada a tots els públics, l'acadèmic i el no-acadèmic, mitjançant les tasques següents:

1) Estem preparant una plataforma electrònica que contingui imatges, descripcions i llistes bibliogràfiques dels manuscrits més rellevants històricament parlant, per a facilitar-ne la comprensió a un públic més ampli, especialment el no-acadèmic. Els manuscrits es relacionaran amb un mapa dels seus centres de producció i emmagatzematge en les seus episcopals i els monestirs catalans (Urgell, Girona, Vic, Ripoll, etc.), d'una banda, i en les seus episcopals i els monestirs de Septimània (Narbona, Carcassona, Aniana, etc.), de l'altra. Un àlbum imprès de manuscrits seleccionats, que representarà el ric panorama de la Catalunya medieval carolíngia, acompanyarà aquesta publicació electrònica. Per tant, el nostre treball és recollir, descriure i avaluar els manuscrits i fragments, no només d'arxius i biblioteques catalanes, sinó també dels conservats avui en col·leccions castellanes, franceses, italianes i altres d'europes i de no-europes. El nostre treball, a través de la preparació d'un estudi modern dels primers *scriptoria* medievals de Catalunya, ofereix una excel·lent oportunitat per a vincular la nostra producció específica de manuscrits amb manuscrits comparables d'altres regions europees a través de l'allargassat segle X i amb més material publicat electrònicament a tot el món.

2) El nostre projecte de Barcelona prepararà una exposició permanent virtual i física de manuscrits escrits en moments àlgids de la cultura carolíngia de Catalunya, la qual se centrarà sobretot en les particularitats regionals presents en aquesta cultura introduïda. Com un fenomen globalitzador, la cultura carolíngia comprenia totes les disciplines del coneixement a cavall de la cultura de l'antiguitat (tardana) pagana i cristiana i de la seva pròpia producció de literatura. La transmissió dels textos carolingis a la Catalunya medieval reflecteix clarament la història d'un espai obert de comunicació entre la Gàl·lia, Itàlia i la Península Ibèrica. Així, hi trobem elements importats d'altres regions europees de l'Imperi carolingi, així com també productes autòctons que en el transcurs del temps s'alliberen d'influències estrangeres, sense perdre mai les connexions de les regions esmentades.

■ 4 Una visió de futur

Un anàlisi minuciós i detallat com aquest, sobrepasant el llinar del nostre projecte actual, aportarà noves perspectives quant als ritmes de recepció, producció i percepció de diversos textos i gèneres de text, i així ajudarà a generar una nova periodització de les forces que van crear la identitat de la Catalunya medieval. Contribuint a resoldre les preguntes centrals d'UNUP, el nostre projecte a Barcelona es demanarà de quina manera diferents tradicions han estat utilitzades o no utilitzades a l'hora de modelar una nova entitat central social i política a l'Europa post-carolíngia. El nostre objectiu aquí serà l'estudi del paper de la memòria cultural i religiosa en la Catalunya medieval a través de la producció i recepció selectiva, a voltes manipulada, dels manuscrits carolingis. En un futur, el projecte mostrarà com els usuaris dels textos van adaptar-se a l'aparició d'un reguitzell d'exigències i reclamacions relatives a les normes que regien les societats post-carolíngies, bo i contribuint així en l'aparició de formes diverses de cultura carolíngia i de diferents estratègies de construcció identitària a través d'aquests textos. Per a fer-ho, ens caldrà de revisar la imatge de la cultura carolíngia que ha estat introduïda, entesa com una cultura homogeneïtzadora, d'unificació i d'unitat, bo i mostrant que, quant a la Catalunya medieval, ens enfrontem a un complex procés de cultures que se sobreposen: carolíngia i ibèrica, europea i mediterrània. ■

■ Matthias M. Tischler, Institució Catalana de Recerca i Estudis Avançats (ICREA) / Universitat Autònoma de Barcelona, Edifici B, Campus de la UAB, E-08193 Bellaterra, <Matthias.Tischler@uab.cat>.